

Історико-етнографічні дослідження Волині В. М. Доманицького

Василь Миколайович Доманицький (1877-1910) – яскрава постать української історії кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Грані його діяльності вражали своєю кількістю та різноманітністю: історик, археолог, етнограф, літературознавець, журналіст, письменник, редактор, видавець, кооператор та громадський діяч. Молодий учений намагався внести в науку ще не знане та мало вивчене. Декілька своїх публікацій В.М. Доманицький присвятив етнографічному вивченню Волинської губернії. Проте, для української історіографії вони досі залишаються маловідомими. Автор статті має на меті охарактеризувати публікації даного історика-етнографа, які стосуються етнографії Волинського краю.

Дослідження етнографії Ровенського повіту Волинської губернії скоріш за все пов'язано з наміром дослідити свій родовід. Його предок – шляхтич т. зв. «пан із Доманова» або Доманицький» [1, арк.1] приїхав у ХVІІІ ст. на Волинь, щоб стати згодом вихованцем Острозької академії. Згодом, змінивши уніатське віросповідання на православне, у 1750 р. прибув у с. Колодисте Звенигородського повіту Київської губернії (нині – Тальнівського р-ну Черкаської обл.) [5, с. 183]. Відомо також, що Василь Миколайович готував нарис про історію своєї священницької родини, втім, побічно досліджував інші аспекти історії Волині, цікаві на його думку.

«Досить сказати, що коли появилася в Колодистому та в околицях різачка і народ гинув без медичного догляду та без ліків, – Доманицький набуває аптечку і лікує хворих. Се ще більше популяризує серед них «поповича Василя» і вони звертаються до його з усіма кривдами в своїй безпорадності...» [4, с. 11]. Наголошував у своїх спогадах його товариш і колега Олександр Лотоцький. Тому династійний інтерес вченого-історика до медицини наклав певний відбиток і на вектор його етнографічних досліджень. Зокрема, у 1905 році у Львові на сторінках шостого тому наукового збірника «Матеріали до українсько-руської етнології», який підготував відомий тогочасний етнолог Федір Вовк, була опублікована розвідка В.М. Доманицького «Народна медицина в Ровенському повіті на Волині» [2, с. 100-107].

Своє дослідження Василь Миколайович розпочав такою тезою: «На думку народа, усі хвороби, які тільки є, виникають од двох причин: од Бога, – кара за гріхи, за неправедне життя («Боже попущенне») і од

злив людей – знахорів <...> І в тім, і в иньшій разі звертають ся до своїх таки лікарів-«знахорів», «ворожок», «бабок» <...> До наукової медицини звертаються тільки в крайнім разі, і то тільки після того, коли усі домові засоби будуть використані. Медицина на думку селян, «панська вигадка» <...> Та й окрім сього панська медицина дуже незручна селянинови-хліборобови: вона вимагає пильного догляду за хорим, видимо значних видатків на аптику (хотяй не рідко свої людці-знахорі виморочать далеко більше ніж скільки пішло б на справжні ліки). Окрім того, до дохторів нема чого звертатись, бо усе залежить від волі Божої: коли чоловікови призначено «вичуняти», то він вичуняє з божою помочію й без дохторів...» [2, с. 100-101]. Далі етнограф наводить класифікацію тогочасних спеціалістів, поділяючи їх на «знахурів» та «ворожок», пояснюючи різницю між ними у тому, що перший починає лікування пацієнта з ворожіння на картах, а друга одразу ж «викочує хворобу яйцем, шепчучи разом з тим, потім розбиває яйце, вливає в шклянку і туди підливає води <...> і коли надія животіти ще є – дає хорому «корінець»...». В. Доманицький зазначав, що «гонорар» для таких лікарів був таким: крупи, молоко, яйця, масло, гроші з карбованець [2, с. 102]. Далі науковець наводить класифікацію хвороб: «Усі хвороби поділяються на: вроки, ляк і перелоги; а виникають вони: з води, од вітру, од поганого ока, од дання, самі ходять (олицетворення); деякі від того, що людина виходить з хати, особливо у ночі, в негарну погоду (с. Столпин). Усі вони поділяють ся на зверхні і внутрішні. До зверхніх належать опек, нарив, пристріт і иньші: до внутрішніх – вроки, лихоманка, пошесні хвороби...» [2, с. 102-103]. Дана етнографічна розвідка також містить додатки із зцілюючими молитвами кількох варіантів для кожної конкретної хвороби («внутрішні хвороби» [2, с. 102-105], «зверхні хвороби» [2, с. 105-106], «скотячі хвороби» [2, с. 106-107]).

Уже після смерті вченого його колега і хороший товариш Ф. Вовк опублікував ще одну етнографічну розвідку у своєму збірнику під назвою «Народний календар у Ровенській повіті Волинської губернії» [3, с. 62-68]. Автор на початку статті наголошує, що усі свята селяни на Волині поділяють на дві категорії: «рокові свята» (великі празники) і «присвятки». «Час празників селяне означають самі – окремими рахунками; вони ведуть рахунок не по дням, а по тижням, і без помилки означають, коли має припасти Великдень, скільки тягтиметься Петрівка і т. і...», зазначає дослідник і далі наводить перелік свят і детальне роз'яснення до кожного [3, с. 62].

Наприклад, розглянемо зимовий цикл свят на Волині за В. Доманицьким, який розпочинався «Новим годом» [3, с. 62]. 2 січня

святкували «Василевого батька»: «Присвяток. Сього дня перуть шмате, бо після Водохрища вода буде свячена <...> У Князь-селі сей празник – присвячений пам'яті Матері св. Василя» [3, с. 62]. 5 січня – «Канун Водохрища» зустрічали «голодною кутею» [3, с. 63]. Наступного дня відзначали «Водохрищі» або «Водянуху». Етнограф яскраво описує обряд освячення води в ополонці, який для нас, на перший погляд, може видатись доволі незвичним: «Святить ся вода на «Гордані» на річці, або коло криниці. Для причта кладуть із дошок поміст, а з льоду вирубують хрест і іноді розмальовують фарбами. Коли піп замочить хрест у воду, стріляють із рушниць <...> За водою приходять виключно діти, сею водою хазяї кроплять свій пчільник, гадають, що од того пчолі не будуть утікати у чужі пасіки (с. Столпин). На водосвяття приносять, щоб покропити шматочки крейди, якою дома малюють хрести на дверях <...> (с. Яполоть)» [3, с. 63]. Закінчуються січневі свята 30 числа празником «Трьох святих» [3, с. 63].

2 лютого волинські селяни відзначали «Стрітене» – зустріч зими з літом. «В сей день на службі святять свічки, «громниці»<...> Свічку сю опісля вживають у важких випадках життя...» [3, с. 63]. 11 лютого – Св. Власія, покровителя скотини, цього дня не залучали до важкої праці коней, волів і не прямили [3, с. 63]. 24 лютого – празник «Оборотенне»: «У сей день птиці обертають ся до нас головами» – зазначав дослідник [3, с. 63]. Далі у волинян тривав «сирний тижень» Масляної. Спрявляли т. зв. «колодки» у корчмі: жінки перев'язували хустками чоловіків, «за що од останніх їх могорич, за який на Великдень одплачують «волочільним» – парою крашанок...» [3, с. 63-64].

Варто зазначити, що у своїй науковій праці дослідник висвітлив велику кількість веснянок, яку виконували жителі тогочасних волинських сіл Мареніно, Столпин, Ясеничі, Арестово-Богдашевське, Коростятин, Яполоть, Липки [3, с. 68-70]. В. Доманицький представив такі купальські пісні, як «Чие то жито рано не вижато?», два варіанти «Наше Купайло, де ти зимувало?» (с. Бистрич та с. Мареніно), «Ми Купайла іскупали...» (с. Коростятин і Липки) та ін. [3, с. 72-75]. Досить гарно дослідник висвітлив обряди селян на жнива, підкріплюючи свою розповідь пісенним етнографічним матеріалом [3, с. 76-77].

Окремим підзаголовком В.М. Доманицький виділив таке свято як Різдво. Акцентує увагу тезою: «Коляди, окрім чисто народніх, виучують іще з «Богогласника» (Сборникъ колядь и божеств. пѣсень. Изданіе Холмскаго брацтва); Напр., «Христось родился, Богъ воплотился», «Дивная новина» і т. і. Починають учитися після 21 листопада – найбільш школярі, вони-ж співають іще тропар і кондак празника...» [3, с. 82-83].

Етнографічні розвідки Василя Доманицького є досить цікавими і важливими для вивчення, адже ілюструють народні назви загальновідомих хвороб людей та тварин, наводять колоритний опис способів лікування, які застосовували жителі Рівненщини, знайомлять нас з усіма «роковими» святами селян і т. зв. «присвятками» на Волині станом на поч. XX ст.

Література

1. Выписка из книг Градских воеводства Браславского [Родословная Доманицких] [Копия]. Перевод с польского на русский язык сделал Козубский Климентий. – Институт рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського. – Ф. III. – Спр. 62198. – Арк.1.
2. Доманицький В. Народна медицина в Ровенському повіті та Волині / Василь Доманицький // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Т. VI. – Львів, 1905. – С. 100-107.
3. Доманицький В. Народний календар у Ровенській повіті Волинської губернії / Василь Доманицький // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Т. XV. – Львів, 1912. – С. 62-89.
4. Лотоцький О. В.М. Доманицький – громадянин / О. Лотоцький // Василь Доманицький (з нагоди 15-ї річниці його смерті). – Подєбради: Вид-во «Кооперативний Фонд імені Василя Доманицького», 1925. – С. 4-14.
5. Мицик В.Ф. Брати Доманицькі / В.Ф. Мицик // Мицик В.Ф. Виднокрай. – К.: КВЦ, 2010. – 260 с. – С.183-158.